

OBSAH

Úvod 11
(Jiří Woitsch)

**I. Kořeny a východiska (1880–1945). Klikaté cesty
národopisu v českých zemích od *Národopisné výstavy
československé* do roku 1945** 39

(Milan Ducháček)

Národopisné dědictví 41

***Národopisná výstava československá: rozchod
expertního a laického „diskursu“*** 46

Generační a metodologická proměna 52

Etnocentrismus a čechoslovakismus 66

Knihy a lidé 92

Medailony 115

II. Období institucionální stabilizace (1945–1953) 119

(Karel Altman, Marie Bahenská, František
Bahenský, Jiří Hlaváček, Adéla Jůnová Macková,
Doubravka Olšáková, Lydia Petráňová)

Společenské a politicko-ideologické rámce 121

**Institucionalizace etnografie a folkloristiky
na univerzitách a v ČSAV** 124

Publikační platformy a profilová periodika 156

Popularizační a aplikační oblast 159

Časová osa 170

Medailony 172

**III. Období personálně-ideologické stabilizace
(1953–1964)** 183

(Karel Altman, Marie Bahenská, František
Bahenský, Jiří Hlaváček, Adéla Jůnová Macková,
Doubravka Olšáková, Lydia Petráňová)

Společenské a politicko-ideologické rámce 185

Hlavní instituce a institucionální změny 188

Publikační platformy a profilová periodika 228

Popularizační a aplikační oblast 238

Časová osa 261

Medailony 263

IV. Na vlastních nohou (1964–1972) 277

(Karel Altman, Marie Bahenská, František
Bahenský, Jiří Hlaváček, Adéla Jůnová Macková,
Doubravka Olšáková, Lydia Petráňová)

Společenské a politicko-ideologické rámce 279

Hlavní instituce a institucionální změny 285

Publikační platformy a profilová periodika 310

Popularizační a aplikační oblast 316

Cizokrajná etnografie 325

Časová osa 331

Medailony 333

V. Pouští a pralesem (1972–1989) 337

(Karel Altman, Marie Bahenská, František
Bahenský, Jiří Hlaváček, Adéla Jůnová Macková,
Doubravka Olšáková, Lydia Petráňová)

Společenské a politicko-ideologické rámce 339

Hlavní instituce a institucionální změny 343

Publikační platformy a profilová periodika 396

Popularizační a aplikační oblast 399

Časová osa 419

Medailony 420

Slovo závěrem 431

(Lydia Petráňová)

Seznam pramenů a literatury 436

Seznam vyobrazení 472

Jmenný rejstřík 479

Summary 489

SPOLEČENSKÉ A POLITICKO-IDEOLOGICKÉ RÁMCE

Období poválečných změn s sebou přineslo pod vlivem sovětizace střední Evropy zásadní institucionální i obsahovou redefinici vědy. Meziválečnou orientaci české etnologie především na německé, rakouské a francouzské vzory nahradil v plném rozsahu vzor jediný: Sovětský svaz.

Rámec těchto změn určovala nová politická konstelace československého státu. Článek IV. Košického vládního programu z 5. dubna 1945 se jasně hlásil k SSSR jako hlavnímu spojenci svobodného Československa ve všech oblastech jeho života – a tedy i ve vědě a kultuře. Článek XV. pak přímo konstatoval, že „nová doba a nové mezinárodní postavení Československa vyžadují neméně ideologickou revizi jeho kulturního programu.“

Košický vládní program s sebou přinesl také další základní principy rozvoje poválečné československé společnosti.

Rozvoj české poválečné vědy – a s ní i české etnologie – ovlivnil po skončení druhé světové války především koncept denacifikace a degermanizace (odněmečtění), v jehož důsledku došlo k uzavření německých univerzit a vysokých škol v Praze a ukončení činnosti německých vědeckých ústavů a nadací, které v předchozím období působily v Československu.

Ve jménu demokratizace školství a vědy se institucionální i obsahové proměny vědy v poválečném Československu nesly v duchu dvou hlavních snah: snahy o institucionální centralizaci vědeckých ústavů a iniciaci velkých obsahových syntéz. Do čela ministerstva školství byl coby kandidát KSČ postaven Zdeněk Nejedlý (1945–1946 a 1948–1953), jehož koncept pak zásadním způsobem ovlivnil směřování československé poválečné vědy. V pasážích Košického vládního programu, které se věnovaly školství a kultuře a jejichž autorem byl právě Zdeněk Nejedlý, ostatně najdeme politickou strategii poválečného rozvoje československého školství, vědy a kultury zcela explicitně: „Vše to bude prováděno v duchu pokrokovém, lidovém a národním, v čemž příkladem budou velicí naši klasikové, kteří vytvářejíce kulturu nejvyšší úrovně, vytvořili ji hluboce lidovou i národní.“

V oblasti institucionální centralizace byl převzat sovětský model Akademie věd coby hierarchicky nejvyšší vědecké organizace, v jejíž gesci bylo plánování rozvoje jednotlivých věd a vědeckých disciplín v Československu. Nový koncept převzatý po sovětském vzoru s sebou přinesl oddělení výzkumu a výuky, která probíhala především na univerzitních pracovištích. Tento vývoj značně poškodil především malé obory typu etnologie, jež byly pevně etablovány především v univerzitním prostředí.

Nové směřování československé etnologie se v tomto prostředí stalo předmětem I. celostátní národopisné konference, která se uskutečnila v roce 1949. Nový ideologický rámec československé vědy závazně vymezila teprve I. ideologická konference vysokoškolských vědeckých pracovníků,

nesoucí název *Marxisticko-leninskou ideovostí a stranicostí proti kosmopolitismu a objektivismu ve vědě*. Ta se uskutečnila na přelomu února a března 1952 v Brně. Záhy poté byla v dubnu 1952 uspořádána II. celostátní národopisná konference. Všeobecný ideologický rámec byl posléze konkretizován na III. celostátní národopisné konferenci z října 1953, která potvrdila předchozí závěry; po fázi tvrdého ideologického tlaku na jednotlivé představitele oboru však také poprvé vymezila konkrétní výzkumnou agendu.¹

Nejvýznamnější změnou tedy bylo nové pojetí výzkumu v centralizovaném prostředí, které s sebou přinášelo i centrální koordinaci výzkumné agendy. V pojetí nejradiikálnějších předstev se plánovací směrnice stala metodou i hypotézou. V rámci centralizace vědy a výzkumu došlo na půdě nově se rodící ČSAV k propojení prací Kabinetu pro národopis a Kabinetu pro lidovou píseň. Směrování československé etnologie v rámci nového institucionálního uspořádání a vymezení se mělo podle předběžných porad zaměřit na tři hlavní oblasti: 1. dějiny kultury českého lidu, 2. dějiny českého národopisu, 3. teorie a praxe národopisu.

Změny v kulturně-sociálním prostředí nového československého státu s sebou také přinesly změny hlavních priorit soudobého výzkumu, který se měl napříště rozvíjet především po dvou hlavních liniích. Tou první byla socialistická industrializace, druhou pak proměny zemědělství (toto téma bude posléze artikulováno jako téma „socialistické vesnice“). Specifickou oblast etnografického výzkumu pak tvořily tzv. záchranné výzkumy, které vznikaly v důsledku radikální proměny charakteru české krajiny a jejichž cílem bylo mapovat lidovou hmotnou i nehmotnou kulturu v oblastech určených k zatopení v rámci příprav velkých vodních děl: „V souvislosti se socialistickou industrializací

1 PETRÁNOVÁ, Lydia. Lid, národ a český národopis v letech 1953–1963. In: KOSTLÁN, A., BARVIKOVÁ, H., ĎURČANSKÝ, M., KODERA, P., *Věda v Československu v letech 1953–1963*, s. 309.

a hlubokými proměnami v zemědělství vyvstávají pro etnografii a folkloristiku mimořádně naléhavé úkoly záchranné, při nichž jde o sebrání a zaznamenávání národopisného a folkloristického materiálu, který rychle mizí.²

Toto období také poprvé otevřeně klade otázku a politický požadavek společenské angažovanosti vědce. Věda byla vnímána jako služba společnosti, v komunistickém režimu však především jako služba komunistické ideologii. Stejně jako další humanitní obory, také etnografie měla v nově ustavené společnosti hrát roli, kterou jí vymezila nová komunistická moc: měla bojovat se starými zvyky a pověrami, jež měly s přechodem ke komunismu ze společnosti postupně vymizet, stejně jako náboženství. Ve zjednodušeném marxistickém pojetí patřily náboženské systémy do stejné kategorie jako pověry a předsudky, diktované tradicí a lidskou hloupostí. Účast na ateistickém tažení přijalo mnoho etnografů a aktivně se podíleli na přednáškové a osvětové činnosti, jejímž cílem bylo šířit ateistickou propagandu. Jako znalci lidových pověr a zvyků našli své uplatnění především v Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí (dočasný název Socialistické akademie), v jejímž rámci sestavovali přednáškové cykly, podíleli se na výrobě dokumentárních filmů s náboženskou tematikou či iniciovali putovní výstavy na téma náboženství a pověry.

INSTITUCIONALIZACE ETNOGRAFIE A FOLKLORISTIKY NA UNIVERZITÁCH A V ČSAV

Etnografie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy

Výuka na Univerzitě Karlově se po osvobození rychle obnovila. Studenti, jimž válka studium přerušila, i noví zájemci o studium se sjížděli do Prahy, aby pomohli zprovoznit

2 MÚA, A AV ČR, Sběrka základních dokumentů pracovišť ČSAV (dále: SZDP ČSAV), I. řada, Ústav pro etnografii a folkloristiku (dále: ÚEF), Zpráva o činnosti za rok 1954, s. 1.

univerzitní budovy, knihovny a kolejje. Z budovy filozofické fakulty, zabrané německou armádou, vynášeli vojenské kavalce a upravovali prostor pro výuku.³ Profesor Karel Chotek byl z tzv. dočasného odpočinku povolán k aktivní službě v červenci 1945.⁴ Čekalo ho nepříjemné překvapení. Dokumentační sbírky, výsledek dlouholetých národopisných výzkumů, které musel ze dne na den při uzavření vysokých škol v roce 1939 opustit, byly nenávratně ztraceny, včetně dokončeného rukopisu syntézy československého národopisu. Rozčarován prý dokonce uvažoval o tom, že vědeckou kariéru národopisce ukončí. Byl ovšem jediným řádným profesorem na stolici národopisu a ta by zůstala neobsazena. Ve fakultní systemizaci byl národopis zařazen mezi historické vědy pod č. II/7, stejně jako v předválečných letech, rovněž systém výuky a požadavky na studenty se až do roku 1948 nezměnily. Studující si zapisovali přednášky u jednotlivých profesorů podle vlastního výběru, v průběhu čtyřletého studia skládali kolokvia, k absoltoriu museli složit dvě státní zkoušky a obhájit disertační práci, aby obdrželi titul PhDr. Přednášky doplňovala praktická výuka v seminářích. Ke stolici (katedře) národopisu patřil seminární prostor v budově filozofické fakulty, kde profesor Chotek konzultoval se studenty „dle úmluvy“ Metodiku národopisného studia (proseminář) a Politický národopis, úkoly a metody (seminář). Studenty tu motivoval k jejich vlastním výzkumům.

Vysokoškolská reforma po roce 1948 nejenže zrušila doktorské tituly, ale především zavedla nový systém výuky s přísně předepsaným rozvrhem přednášek a seminářů pro každý ročník studia a s povinným studiem základů

- 3 Na spontánní aktivitu vzpomínal později na půdě ÚEF opakovaně účastník onoho úklidu Zdeněk Mišurec, který na FF UK v letech 1945–1952 studoval národopis a hudební vědu.
- 4 Podrobněji viz PETRÁNOVÁ, Lydia. Karel Chotek a jeho škola. In: WORTSCH, J., JÚNOVÁ MACKOVÁ, A. a kol., *Etnologie v zúženém prostoru*, s. 71–92.

marxismu-leninismu.⁵ Svoboda volby se z vysokoškolského studia téměř vytratila. V letech 1948/1949 až 1951/1952 probíhala výuka dvojkolejně: studium dokončovali „nereformovaní“ (přijati před vyhlášením reformy) a vedle nich běžela výuka „reformovaných“. Zatímco reformovaní byli ke studiu vybráni přijímacím řízením a prošli kádrovým sítem, mezi nereformovanými byla pochopitelně řada takových studentů, kteří kádrově nevyhovovali. Na jaře 1949 se proto konaly tzv. studijní prověrky Akčního výboru Národní fronty, kde političtí aktivisté z řad studentů i pedagogů své kolegy prověřovali, případně navrhovali k vyloučení. Na oboru národopis byli prověřujícími Jaroslav Kramářik a Božena Barabášová-Filová. Prověření museli ještě nejpozději do konce ledna 1950 složit mimořádnou zkoušku „ze společenských nauk“, rozumějme marxismu-leninismu. Teprve poté mohli řádně dokončit studium. Poslední možnost k obhajobě disertací a získání titulu PhDr. měli nereformovaní v roce 1952/1953 (končilo tehdy čtrnáct absolventů), kdy už zároveň končil i první absolvent reformovaného studia, který po obhájení diplomní práce odcházel s titulem promováný historik (prom. hist.).⁶

Nový vysokoškolský zákon vnesl změnu i do systemizace oborů na filozofické fakultě zavedením nového systému kateder, který se prosazoval postupně. Ještě v *Seznamu přednášek na školní rok 1949/1950* je národopis veden jako součást historických věd (VII/7), v roce následujícím a v dalších

- 5 Zákona o vysokých školách č. 58/1950 Sb. předložil Z. Nejedlý na 45. schůzi Národního shromáždění v květnu 1950, ale na změnu politického kurzu reagovaly vysoké školy již od školního roku 1948/1949 řadou reformních zásahů, které zákon následně kodifikoval. Realizace vysokoškolského zákona se tak rozložila do několika let. Srov. Pousta, Zdeněk. Reformy studia a nový vysokoškolský zákon. In: HAVRÁNEK, Jan, POUSTA, Zdeněk (eds.). *Dějiny Univerzity Karlovy IV. 1918–1990*. Praha: Karolinum, 1998, s. 298–305.
- 6 AUK, i. č. 1975, č.j. 252/63: František Vančík, nar. 1928, dipl. práce *Příspěvek k národopisné problematice novoosídlené vesnice na Horšovotýnsku*, vedoucí práce K. Chotek, oponent D. Stránská.

letech jako samostatná katedra (do roku 1957/1958 včetně). Profesora Karla Chotka nahradil ve vedení katedry od školního roku 1953/1954 komunista Otakar Pertold, indolog a odborník na srovnávací vědy náboženské, který v předchozím roce na katedře vedl tři výběrové přednášky (Národopis jihovýchodní Asie, Domorodé obyvatelstvo Ameriky, Počátky náboženství) a jeden seminář (Koloniální a polokoloniální národy).⁷

Během osmi let od konce druhé světové války prošla výuka národopisu značnými personálními i programovými změnami, které souvisely s významem oboru pro ideologii národního (respektive dvounárodního) státu, s novými perspektivami uplatnění absolventů v intencích kulturní politiky státu, s utužující se kádrovou politikou směřující ke komunistické diktatuře, konečně i s poválečným vývojem národopisné vědy. V roce 1945 zahajoval výuku Karel Chotek přednáškami *Vývoj lidové kultury českého národa a Slovanský svět* (politický národopis), jimiž vycházel vstříc poválečnému entuziasmu. Přispěla k němu i soukromá docentka Drahomíra Stránská přednáškami *Národopis Ruska a Lidová kultura východních Slovanů*.⁸ Nabídku přednášek

- 7 AUK, i. č. 577, Otakar Pertold. Výnos ministerstva vysokých škol čj. 87.196/53-C z 20. 10. 1953, podepsaný prvním náměstkem Kahudou, jmenuje Otakara Pertolda vedoucím učitelem katedry národopisu.
- 8 Zavádějící je v této souvislosti tvrzení A. Robka, že „docentku Stránskou prosadila na fakultu skupina mladých marxistů, profesor Chotek dlouhou dobu nechtěl o její přijetí nejen ani slyšet, ba přímo proti ní vystupoval. Projevoval značnou skepsi vůči její odbornosti [...]“. Soukromá docentka Stránská, habilitovaná 1932 jako docentka slovanského národopisu, se významně podílela na výuce národopisu v úzké spolupráci s K. Chotkem už před druhou světovou válkou a dávno před nástupem tzv. mladých marxistů. Nevěrohodné je rovněž další Robkovo tvrzení, že po svém ustanovení státní docentkou v roce 1951 „se snažila uplatnit svůj vliv na kádrové obsazení oboru [...] byla hybným faktorem všech obstrukcí proti vedoucímu katedry profesorovi Pertoldovi, ale i proti řadě mladých asistentů a aspirantů“. Srov. HLAVÁČEK, J., BORTLOVÁ-VONDRÁKOVÁ, H., *Mezi státním plánem a badatelskou svobodou*, s. 273. Kdyby bylo kádrové postavení členky KSC

Obr. 15 *Tkaní vlny na kolovratu. Z terénních výzkumů Dagmar Klímové, Nová Lhota, okres Hodonín, 1948*

obohatit soukromý docent Vilém Pražák praktickými ukázkami metod k národopisnému výzkumu vesnice v přednášce nazvané *Národopisné monografie vesnických obcí*. Žádný ze tří vyučujících patrně neočekával takový nápor zájemců

D. Stránské tak silné, jak Robek uvádí, stala by se vedoucí samostatné katedry ona a nezůstávala by po další roky v podřízeném postavení. V *Seznamu přednášek FF UK* figuruje její jméno naposledy ve školním roce 1957/1958, stejně jako Chotkovo, poté byla nedobrovolně uvolněna. Vilému Pražákovi skončila možnost působit na Katedře národopisu již o dva roky dříve, ale do roku 1957 přednášel ještě v Bratislavě.

o studium, jaký nastal. Zájem byl výjimečný i v letech masové výuky, v níž vysoké školy doháněly cézuru vynucenou okupací. Přínosem pro katedru byl proto soukromý docent etnosociolog Josef Voráček, který se habilitoval v roce 1945 na oboru etnografie a od následujícího roku vypisoval přednášky z oboru kulturní antropologie, dějin národopisu a dějin kultury.⁹ V roce 1947/1948 přibral Karel Chotek jako posilu pro seminární výuku dvě pomocné vědecké síly (tzv. pomvědy) z řad studentů, v první fázi Jaroslava Kramářka a Kláru Freislebenovou, kteří pod jeho vedením pracovali na disertacích. V tomto složení, tedy jeden profesor, tři soukromí docenti a dva pomvědi, zdolávala katedra poválečný nápor studentů. Chotek sám přednášel osm hodin týdně i poté, co překročil pětadesátku. Problém nastal po únoru 1948, neboť jediným, kdo vstoupil do KSČ, byla Drahomíra Stránská. Tlak na to, aby ve všech vedoucích funkcích figurovali komunisté, byl celospolečenský, ale zvláště silně se projevoval na filozofické fakultě, vnímané jako ideologický předvoj.

První viditelnou známkou ideologizace výuky bylo ve školním roce 1949/1950 zavedení dvouhodinovky Historický materialismus, povinné pro studující všech čtyř ročníků dosud nereformovaného studia. Přednášel ji lektor filozofie Miloš Kaláb, ministerstvem školství zvláště pověřený „přednáškami a zkoušením ze základů vědeckého poznání“.¹⁰ Tzv. reformovaní měli výuku marxismu-leninismu již zakotvenou v programu výuky. Ve školním roce

- 9 Etnosociolog Josef Voráček, tehdy pětatřicetiletý, měl za sebou z předválečné doby nejen vzdělání na prestižních německých a francouzských univerzitách, ale též bohatou publikační činnost. Pro svou učebnici kulturní antropologie *Úvod do studia člověka, společnosti a civilizace. Člověk a společnost na nižších stupních vývoje a kultury* (Praha: Nákladem České grafické Unie, 1940), v níž kritizoval rasovou teorii, byl za okupace označen jako „škůdce české vědy“.
- 10 Více o ideologizaci a sovětizaci výuky na Filozofické fakultě UK srov. PETRAŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta UK během*

1950/1951 byl zbaven možnosti přednášet Josef Voráček, o rok později z fakulty propuštěný z kádrových důvodů. Katedra národopisu tak ztratila přímé kontakty na poválečné teoretické proudy kulturní a sociální antropologie. Namísto něho se ujal výuky Otakar Nahodil, čerstvý absolvent etnografie na leningradské univerzitě, pověřený vedením Československo-sovětského institutu (zástupce jeho generálního tajemníka). Jako ideologická a stranická posila byl na fakultě uvítán a uvedl se dvěma přednáškami: Úvod do studia národopisu pro první ročník a Přehled dějin prvobytné společnosti (spolu s J. Kramaříkem) pro první a druhý ročník. O vehemenci, přímo dravosti, s níž usiloval o působení na katedře Katedře národopisu, svědčí speciální číslo *Národopisného věstníku československého* věnované Karlu Chotkovi k sedmdesátinám.¹¹ Ač svým někdejšími profesorem pohrdal, zmocnil se editování, aby zjevně úvodem a dvěma příspěvky vyzvedl sebe jako teoretika i badatele.¹² Poté, co asistent katedry J. Kramařík volil odchod do nově zřízeného ústavu ČSAV, usiloval Nahodil o jeho místo. O problémech, které měl s dosavadním zaměstnavatelem a s orgány KSČ pro morální i pracovní poklesky, patrně děkanát filozofické fakulty nevěděl, a tak se od 1. ledna 1953 stal Nahodil členem katedry a jeho hvězda rychle stoupala. V programu výuky na rok 1952/1953 spolu s J. Kramaříkem obsadili většinu výukových předmětů prvního ročníku a proseminář. Jako asistent v tomto roce působil na katedře Andrej Melicherčík (Folkloristika pro druhý ročník a výběrová dvouhodinovka Jánošíkovská tradice). Mladí komunisté Melicherčík s Kramaříkem podporovali Nahodilovu

komunistického experimentu (1948–1968–1989). Praha: Karolinum, 2015 (dále: PETRÁŇ, J., *Filozofové dělají revoluci*), s. 139an.

11 *Národopisný věstník československý*, 1951/1952, roč. 32, č. 3–4.

12 O kariéře O. Nahodila na FF UK nejnověji PETRÁŇOVÁ, Lydia. Vyloučen z KSČ a tím ze všeho, takřka ze života. Otakar Nahodil na Filozofické fakultě UK v Praze. *Národopisný věstník*, 2017, roč. 76, č. 1, s. 5–24.

neúspěšně podanou žádost o habilitaci, kterou v posudcích nedoporučili profesori K. Chotek a docenti D. Stránská a V. Pražák. Přes dobrozdání O. Pertolda habilitace Nahodilovi povolena nebyla. Cítil se „osobně poškozen tím, že jako student ze SSSR má být jen odborným asistentem“.

V katederním kolektivu došlo k zjevnému rozpolcení, o něž Nahodil dlouhodobě usiloval soustavnou agitací mezi studenty. Už v roce 1950 hrdě konstatoval, že „z buržoazní národopisné školy prof. K. Chotka se vydělila první skupina pokrokových národopisců nejmladší generace. Při národopisném ústavě UK se vytvořil kolektiv, marxistický národopisný kroužek, jenž si dal za úkol studovati marxismus-leninismus a jeho pojetí národopisné vědy“.¹³ Tzv. marxistický kroužek se začal formovat už v roce 1949 ze studentů vyšších ročníků národopisu, kteří byli členy ČSM a KSČ a v Nahodilovi získali inspirátora i mluvčího. Vystupovali na tehdejší pouónorové klima nezvykle agresivně vůči demokratickým osobnostem a institucím, odborný slovník nahrazovali propagandistickými termíny a odbornou metodu sovětizací. Někteří se přidali s oportunní vidinou snadné kariéry, jiní snad v dobré víře učinit teorii dialektického a historického materialismu metodologickým základem národopisné práce. Pod rudý prapor se Nahodilovi podařilo alespoň dočasně získat na pětadvacet sympatizantů z Chotkova semináře.¹⁴ Po letech se od „nástupu modrých košil“, který byl podle něho „začátkem stranic-ko-politické vřavy v oboru“, Nahodil cynicky distancoval.

13 NAHODIL, Otakar. *Sovětský národopis a jeho pokroková úloha*. Praha: Svět sovětů, 1950, s. 71.

14 Členy kroužku byli: B. Barabášová-Filová, L. Baran, H. Dymerová-Podešvová, V. Hasalová, H. Hynková, J. Kramářík, R. Křížková, Z. Mišurec, O. Nahodil, Z. Palátová-Cveková, H. Rejchrtová-Laudová, Strejčková, O. Skalníková, Tučný. O marxistickém kroužku viz podrobněji PETRÁŠOVÁ, Lydia. Lid, národ a český národopis v letech 1953–1963. In: KOSTLÁN, A., BARVÍKOVÁ, H., ĎURČANSKÝ, M., KODERA, P., *Věda v Československu v letech 1953–1963*, s. 307an.